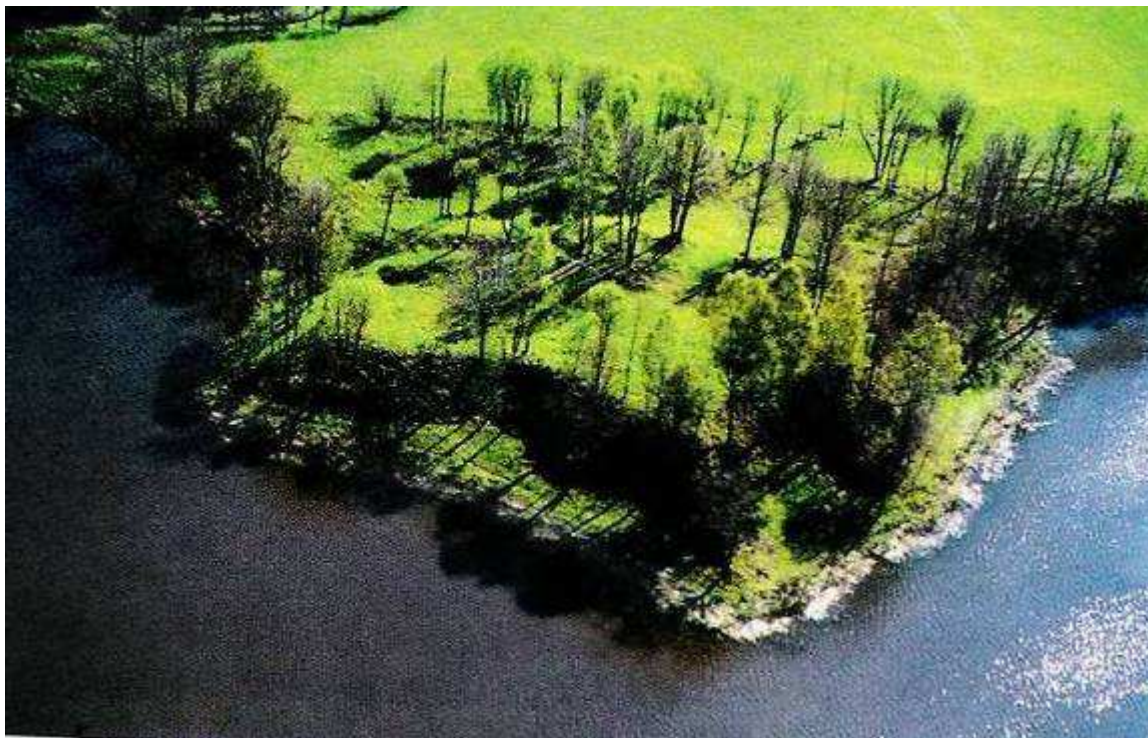

**KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS M. VALANČIAUS VIEŠOSIOS
BIBLIOTEKOS KURMAIČIŲ FILIALAS**

**KURMAIČIŲ PRAEITIS SENŲJŲ KAIMO GYVENTOJŲ
PASAKOJIMUOSE**

(Kraštotyros darbo „Kurmaičių istorija – ateičiai“ tęstinis projektas)

Projektą rengė ir medžiagą rinko:

Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus viešosios bibliotekos
Kurmaičių filialo vyr. bibliotekininkė Rimanta Žilinskienė

KURMAIČIAI, 2008

TURINYS

PRATARMĖ.....	3
1. GYVENTOJŲ PRISIMINIMAI	4
1.1. Senosios sodybos ir jų darželiai	5
1.2. Kurmaičių kaimo sodybos šiandien	8
2. SENIEJI AMATAI IR BUITIS.....	11
2.1. Audiniai, staltiesės, siuvinėjimai.	12
2.2. Drabužiai	16
2.3. Maistas	17
3. LIAUDIES MEDICINA	20
4. ŠEIMOS PAPROČIAI.....	22
4.1. Žaidimai	22
4.2. Vestuvės	22
4.3. Krikštynos	25
4.4. Laidotuvės	27
5. KALENDORINĖS ŠVENTĖS	30
5.1. Kūčios, Kalėdos, Naujieji metai	30
5.2. Užgavėnės	32
5.3. Velykos	35
APIBENDRINIMAS.....	39
LITERATŪROS SĄRAŠAS	40

PRATARMĖ

Pušimis, beržais ir eglėmis papuoštos kalvos, akmenimis paženklinti lygūs laukai, ežerėliais – mėlynomis akimis – papuošta žemė. Tai – Lietuva... Ji graži ne tik mūsų motinų audinių raštuose, miela ne tik žmonių dainose, brangi ne tik bažnyčios varpų skambėjimu, virš arimų pakilusio vieversio giesmė [3].

Yra du labai aiškūs dalykai, dėl kurių nesiginčijama. Pirmas – visa Lietuva yra nuklota jos gyventojų ir svetimšalių, kurie veržėsi užkariauti kraštą, kaulais. Antras – Lietuvą sudaro susijungę, vienas prie kito prigludę kaimai. Net ir Vilnius, Kaunas, Klaipėda bei kiti didieji miestai kažkada buvo nedideli kaimeliai, kurių pradžia – tai kaimo istorijos pradžia.

Per vieną šimtmetį Lietuvos kaimas patyrė daug istorinių išbandymų: išskirstymą į vienkiemius, kolektyvizaciją, melioraciją, gyvenviečių stambinimą. Tie išbandymai smarkiai pakeitė tradicinį kaimą, jo kraštovaizdį, suardė per amžius nusistovėjusius papročius.

Nebėra šiandien šimtų kaimų – nušluoti nuo žemės paviršiaus trobesiai, iškirsti medžiai, išnaikinti sodai. Bet dar yra likę žmonės, išsikėlę į kitas vietas, išvykę į miestus. Šiandien į ištuštėjusius laukus vėl grįžta ūkininkai, jie pradeda naują kaimo gyvenimo etapą.

Dabar atėjo metas atiduoti duoklę išnykusiems ir iki mūsų dienų išlikusiems kaimams, jų žmonėms. Būtina aprašyti konkretaus kaimo istoriją, prisiminti tradicijas ir papročius, liaudies išmintį, vietovių vardus.

Būtina užrašyti ir palikti išsamesnę XX a. Žemaitijos kaimo istoriją [3].

Darbo tikslas: surinkti medžiagą apie Kurmaičius.

Remtasi senųjų Kurmaičių kaimo gyventojų A. Žilinskienės, K. Putvinienės, A. Mickienės, D. Montrimienės, R. Zacharovos prisiminimais. Šie žmonės papasakojo apie senuosius papročius, liaudies mediciną, kultūrinį paveldą.

2007 m. vykdytas projektas „Kurmaičių istorija – ateičiai“ sudomino kaimo gyventojus, mokinius. Surinkta daug medžiagos, kuri paskatino tęsti pradėtą darbą. Šiame darbe atsispindi vietinių kaimo gyventojų pasakojimai, tradicijos, senieji papročiai, išlikusios praeities vertybės. Vykdamas tęstinį projektą „Kurmaičių praeitis senųjų kaimo gyventojų pasakojimuose“, iš surinktos, susistemintos medžiagos parengtas kraštotyros darbas.

1. GYVENTOJŲ PRISIMINIMAI

1935-1937 m. valdžia davė įsaką, kad reikia kelti žmones į vienkiemius. Išskirstė rėžius, kuriuose, pagal išsitrauką lapelį gyventojams buvo suskirstyta žemė. Žemė buvo nederbama – kadagynai, šilai, velėnos. Jei blogesnė žemė, jos gaudavo daugiau. Žmonės nusiardydavo savo senąsias trobas ir keldavosi į tą žemės rėžį, kurį išsitraukė. Taip iškėlė iš kaimo žmones į tas ganyklas, kurios vadinosi „Smeltė“ (laukai prie akmens, senosios nudegusios mokyklos). Tačiau buvo ir tokių, kurie nenusigriovė savo namų ir liko gyventi, kur gyvenę.

Kartu su Kurmaičių kaimo gyventojais Stanislovu ir Danute Montrimais bandyta atkurti visos kaimo gyventojų sodybas. Sąrašas sudarytas pagal gyventojų trobas, bet labiau įsigilinus, paaiškėjo, kad dėl kilnojimosi iš vienos vietos į kitą dubliuojasi tų pačių gyventojų pavardės. Gyventojų pavardžių sąrašas sudarytas abėcėlės tvarka (sąrašas saugomas ir tikslinamas bibliotekoje).

Kurmaičių kaimas jungė aplinkinius kaimus, nes daug gyventojų išdalinus žemės rėžius išsikėlė į vienkiemius, o vėliau, susikūrus kolūkiams, grįžo į Kurmaičių kaimą. Taip žmonės grįžo iš vadinamųjų ganyklų „Smeltės“, Pajuodupio–Naujokinės, Tintelių.

S. ir D. Montrimai dalijasi savo atsiminimais. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

1.1. Senosios sodybos ir jų darželiai

Senosiose lietuvių valstiečių sodybose gėlių darželis buvo kiekvienos merginos rūpestis ir pasididžiavimas. Apie žemaičius XIX a. pabaigoje rašęs P. Višinskas veikale „Antropologinė žemaičių charakteristika“ sako: „Prie kiekvienos trobos būtinai turi būti gėlių darželis – visas mergaičių turtas ir džiaugsmas: jeigu darželio nėra arba jis apleistas, reiškia, tame name nėra mergaitės. Tos mergaitės didžiuojasi savo darželiais, kurių jis puikesnis ir gražesnis, ta mergaitė kitų akyse stovi aukščiau“ [2].

Pirmoje nuotraukoje – senoji A. ir V. Mickų sodybą, antroje – J. ir P. Navickų senoji sodyba. Nuotr. iš asmeninio S. Montrimo albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Aplink V. ir V. Jakumų sodybą esantys augalai. Nuotr. iš asmeninio G. Jakumo albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Prie kiekvienos pirkios kaime augdavo diemedis. Jis buvo ne tik darželio puošmena, bet ir namų apsauga nuo perkūnijos.

Darželiai prie pirkių būdavo aptverti tvorele, apkrauti akmenukais, kuriuos baltindavo kalkėmis. Įėjus pro vartelius, galima buvo po juos vaikščioti takeliais, kuriuos moterys nubarstydavo smėliu. Darželio vidurys būdavo saulės formos, o iš šonų jį gaubdavo mėnulio formos darželiai. Darželio pakraščiuose žydėdavo pinavijos.

Lietuvos kaimuose darželiai būdavo sodinami po trobos langais kelio pusėje arba gale trobos, ir kiemo pusėje, ties seklyčios langais. Darželiai nedideli, paprastai aptverti statinių arba žiogrių tvora.

Augalus žmonės pasirinkdavo ne bet kaip, o dažniausiai remdamiesi tradicijomis (rūtos, diemedžiai). Dažniausiai rinkdavosi daugiamečius augalus: šluotelinius flioksus (vadinami karkliukais), vaistinius smidrus (šparai), plunksnalapes rudbekijas (paprastai vadinamas geltonaisiais arba žieminiiais jurginiais), vaistinius bijūnus, vėliau vadintais pinavijomis. Labai daug augdavo darželiuose „filipuonų“ – tulpių (A. Mickienės pasakojimas).

Gėlė pinavija. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Pagrindinės gėlės kaime buvo jurginai ir įvairiausių spalvų karkleliai, šabalbuonai (vijoklinės pupelės), paleipos (nasturtės), bijūnai.

Darželiuose buvo sodinami įvairių spalvų karkleliai. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Pagrindinė kaimo gėlė nasturtė. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Seniausiai ir bene visuose patvoriuose buvo auginamas jurginas. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Rūta. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Lietuvoje prie sodybų augdavo jurginai, našlaitės, miros, narcizai, tulpės, saulažolės, čebatėliai ir daug kitų gėlių, tačiau visų jų karalienė buvo žalioji ir kuklioji rūta. Nė vienas darželis neapsieidavo be jos. Rūta – visų mėgstama, beveik šventa gėlė. Su jomis moterys eidavo į bažnyčią, mirus papuošdavo karstą. Artėjant vestuvėm, rūtų vainikėlis turėjo simbolinę prasmę. Rūta – labiausiai apdainuota gėlė. Jeigu sodyboje nebūdavo rūtų – visi žinojo: čia nėra merginų. Per Jonines merginos leisdavo į upę rūtų vainikėlius su žvake viduryje, taip spėliodamos savo ateitį.

1.2. Kurmaičių kaimo sodybos šiandien

XX a. antroje pusėje labai pasikeitė Lietuvos kaimai ir gyvenvietės, beveik nebeliko regioninių skirtumų. Drauge su kaimais ir gyvenvietėmis pakito ir darželiai. Ėmė plisti vejose su nedideliais gėlynais ir pavieniui ar grupelėmis susodintais žemaūgiais spygliuočiais bei kitokiais krūmais, atsirado alpinariumų ir kitokių tipų gėlynų. Darželiuose beveik nebeliko tradicinių gėlių, jų vietą užėmė iš įvairių pasaulio kraštų kilę įmantrių spalvų ir formų žiedus ar lapus turintys dekoratyviniai augalai [2].

2008 m. vasarą kryžiaus atnaujinimo proga buvo pagerbti tie žmonės, kurie savo darbu puošia Kurmaičių gyvenvietę. Tokių – visas būrys: Aušra ir Steponas Endriekai, Danutė ir Stanislovas Montrimai, Jūratė ir Pranas Varkojai, Danutė ir Steponas Bambalai, Elvyra ir Steponas Rimkai, Jovita Petrauskienė, Stasė ir Juozas Kontrimai, Irena ir Arvydas Varkojai, Irena ir Antanas Kusai, Audronė ir Algis Šikšniai, Stefanija ir Petras Šoblinskai, Stefanija Bučkienė, Danutė ir Albertas Anužiai, Augustina Žilinskienė, Stefanija ir Antanas Butkai, Ingrida ir Juozas Rinkevičiai, Nijolė Maštarienė, Genutė ir Leonas Rimkai, Rita ir Sergejus Zelenkovai, Marytė ir Juozas Japertai, Vilma ir Gintaras Petrauskai, tūbausiškiei Petronėlė ir Petras Rimkai, Irena ir Steponas Endriekai.

S. ir D. Montrimų sodybos fragmentai. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

A. Žilinskienės sodyba. Nuotr. E. Jakumaitės, 2008 m.

2. SENIEJI AMATAI IR BUITIS

Rugiapjūtei prasidėjus S. Montrimo tėvai eidavo į talkas kirsti rugių, o juos kūrė dar su spragilais. Dieną kuldavo grūdus, o naktį juos arpuodavo (valydavo). Tame kieme, kur baigdavosi kūlimas, kepavo duoną, pyragus, kitur kviesdavo muzikantus ir gerai duodavo pavalgyti. Baigus kultį, eidavo pas kitą ūkininką „talkavoti“, tik vienam K. Tamošauskui mokėjo, nes jis turėjo kuliąmąją.

Statant trobą, pakėlus stogą būdavo keliami „kazalai“: Meistrai ištašydavo iš medžio butelį, sūrį, nupindavo vainiką iš ąžuolo lapų ir iškeldavo virš stogo sakydami „kazėlinės“. Namo šeimininkė turėdavo vaišinti.

Kai pastatė geležinkelį, S. Montrimo mama nežinojo, kaip atrodys traukinys, jį vadino „buonė“, bijojo eiti žiūrėti, nes manė, „kad velniai pakinkyti be arklių“. Geležinkelį tiesė danai. Jis ėjo nuo Klibių per Padvarius (kur dabar yra P. Varkojo įmonė) iki Plungės. Geležinkelį išgriovė, kai antrą kartą užėjo rusai.

Buvo įmonėlės: akmenskaldė, kurioje buvo skaldomi akmenys keliams ir bunkeriams, dirbtuvėlės, kuriose Tamošauskas pjovė medieną.

*Kostas Tamošauskas pirmasis kaime įsigijo dviratį.
Nuotr. iš asmeninio albumo, perfotografavo
R. Žilinskienė, 2008 m.*

Kostas Tamošauskas buvo vedęs Salomėją Bružaitę, kuri mirė anksti. Vaikai: Algirdas, Birutė, Kostas, Salomėja. K. Tamošauskas bene pirmasis amatininkas Kurmaičiuose atidaręs meistarnę, daręs baldus žydams (baldai yra saugojami sūnaus R. Tamošausko namuose).

Gizeliais (pusmeistriai) buvo Petrauskas ir Kiesas Aloizas, kuris vėliau dirbo Kaune baldų fabrike.

Nusipirkęs vieno cilindro anglišką motorą „blakston“, jį prisitvirtino prie ratų, pasidarė kuliąmąją ir važiuodavo per žmones kuldamas. Pasidaręs „zeimerį“ pjaudavo statybines medžiagas, medieną. Vienintelis kaime pasistatęs namą jį apskardino (namas iki šiol tebestovi). Pirmasis kaime turėjo dviratį.

Kelias per Kurmaičius buvo suplanuotas pro J. Steponkaus namą, tiesiai per Akmenos upę, per Padvarius į Kretingą, o kitas kelias – nuo Smeltės iki Voveraičių, tačiau sutrukdė vokiečiai. Kūlupėnuose kelias ir tiltas yra pastatyti iš Kurmaičių žvyro. Kareiviai samdydavo prie kelio darbų ir kaimo žmones. A. Navickas ten išdirbo visą laikotarpį nuo 1940 m.

Darbai laukuose. Nuotr. iš asmeninio R. Tamošausko albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

2. 1. Audiniai, staltiesės, siuvinėjimai

*Rankšluostis išaustas laidotuvėms.
Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.*

Audiniai – tai viena iš turtingiausių ir gražiausių lietuvių liaudies meno šakų. Išlikęs mūsų liaudies audinių lobynas kalba apie didelį jų meniškumą, galias tradicijas ir savitą pobūdį. Senovėje mūsų liaudžiai audiniai buvo reikalingi įvairiems tikslams. Audinių turėjo užtekti ne tik tai savo šeimos kasdieniniams poreikiams; ne mažiau jų reikėjo ir įvairių reikšmingų liaudies gyvenimo įvykių metu: per vestuves, krikštynas, laidotuves... Mergina iki ištekančios turėdavo pirmiau savo rankomis paruošti keletą pintinių audinių ir drabužių, kad būtų ką išdalinti tiems, kurie atvykdavo su jaunikiu.

S. Montrimo pasakojimas apie audimą: „Kaime ausdavo milinius audinius. Kai veldavo milą, turėjo tokį

aparata – bačką, kurios apačioje buvo skylė. Į tą bačką sudėdavo išaustą milą, pripildavo šilto vandens ir sulipę mindavo kojomis. Jei nesiveldavo, vaikams liepdavo parnešti milvelį (tai reiškė, kad pritrūko jėgų ir reikia eiti pas kaimyną „pastiprinimo“). Vaikams iš kaimynų parnešus tą milvelį, suaugusiesiems nebuvo galima žiūrėti, kas nešulio viduje, nes nesivels milas. Kaimynai į nešulį pridėdavo sūrio, duonos, sviesto. Vienas kaimynas (A. Žiubrys) juokaudamas vietoj milvelio buvo įdėjęs plytą“.

Savo puikiuosius audinius lietuvės ausdavo iš linų ir vilnos, kartais panaudodavo ir kanapių pluoštą.

Linus ir vilną jau nuo seniausių laikų kaimo audėjos dažė natūraliais dažais. Tokius dažus pasigamindavo namie iš augalų žiedų, lapų, šaknų, iš samanų, medžių žievės, naudodavo pelkių bei geležies rudis.

Verpimo ir audimo įrankiai buvo primityvūs – tai pačių valstiečių dailiai padirbtos varpstės, rateliai su puošniomis prievarpstėmis ir paprastos kaimiškos audimo staklės.

Verpimo ratelis. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Audimo staklės. Nuotr. D. Žilinskaitės, 2008 m.

Audiniai labai įvairūs: lovatiesės (paklodės), staltiesės, paklodės, kilimai prie lovų, užvalkalai, rankšluosčiai, gūnios vežimams, užuolaidos, takai grindims.

A. Žilinskienės lovatiesės. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Rankšluosčiai, be tiesioginės, turėjo dar ir dekoratyvinę paskirtį – jais buvo puošiamą pirklia, seklyčia, jie dovanojami, kaip nuoširdumo ir gerų santykių ženklas. Per vestuves jaunoji juos dovanodavo piršliui, pabroliams, kraitvežiams; per laidotuves jie būdavo duodami duobkasiams.

Siuvinėjimas Lietuvoje žinomas nuo seno. Rašytiniai šaltiniai mini daugybę puikių rankdarbių, puošusių mūsų krašto žmones, jų buitį. Tai pavirtina ir muziejuose saugomi drabužiai, avalynė, buities reikmenys. Siuvinėjimas buvo prieinamas visų sluoksnių atstovams. Kaime siuvinėta milines, sermėgas, skareles, kepuraites, apatinius sijonus, vyriškus ir moteriškus marškinius.

*Rankšluostis su išsiuvinėtais inicialais.
Nuotr. E. Jakumaitės, 2008 m.*

Išliko žinių, kad XIII–XVIII a. Lietuvoje, kaip ir kituose Europos kraštuose, daug siuvinėta liturginių rūbų, miestiečių drabužių, įvairių buitinių daiktų. Kilmingiesiems buitį puošė specialiai išmokyti meistrai, siuvinėję auksu ir sidabru, o varguolius aptarnavo savamoksliai, bet kūrybinės fantazijos nestokojantys žmonės, iš paprasčiausių medžiagų sukūrę nepakartojamų šedevrų.

Lietuviški siuviniai pasižymėjo originaliais raštais, likusiais iš priešistorinių laikų. Jie tokie seni ir archajiški, kaip lietuvių kalba. Lietuviški ornamentai gali būti palyginti su pasaka ar daina, pasiekusia mus iš žilos senovės. Senieji ornamentai Lietuvoje būdavo perduodami iš kartos į kartą, šlifuojami tarsi deimantai. Išliko patys tobuliausieji, atskleidžiantys tautos sielą.

D. Montrimienės siuvinėti darbai, dar būnant Sibire. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Turėjo praeiti beveik šimtas metų, kol siuvinėjimas rankomis susigrąžino prarastą vertę. Dabar jis populiarus, vertinamas visame pasaulyje. Dabar pageidaujama, kad serviruojant stalą būtų naudojama siuvinėta staltiesė ir servetėlės, siuvinėtos palaidinės puikiai dera prie griežtų kostiumėlių [5].

Siuvinėjimas – viena iš taikomosios dekoratyvinės dailės šakų – gyvena savo renesansą, susilaukia vis didesnio dėmesio visame pasaulyje. Šiandien siuvinėjama yra visiškai kitaip. Įvairių siūlų gausa lemia siuvinėjamo darbo didesnę grožį ir spalvingumą.

D. Montrimienės siuvinėti darbai šiandien. Nuotr. D. Žilinskaitės, 2008 m.

Matyt todėl, kad siuvinėjant, kaip ir audžiant, neriant, mezgant, kuriant originalius, unikalius daiktus, galima ne tik papuošti save, buitį, bet ir išreikšti savo meninį skonį, atskleisti fantaziją [5].

2.2. Drabužiai

Tradiciinis Lietuvių liaudies menas atsirado ir rutuliojosi kartu su darbine veikla. Jame daug simbolių, vaizduojančių dangaus kūnus, gyvulius, įvairius augalus ir kt. Simboliais puošiami memorialiniai paminklai: stogastulpiai, koplytstulpiai, kryžiai, taip pat trobos, baldai darbo įrankiai, apyvokos daiktai. Ypatingą vietą užima meninis Lietuvių liaudies kostiumas. Lietuvių meno kūriniai ilgus šimtmečius buvo gaminami iš medžio, dėl to jų mažai teišliko. Tačiau kostiumai būdavo siuvami iš įvairių audinių, kurie atsparesni laiko tėkmei, puošiami metalo dirbiniais. Kalbant apie aprangą, sunku tiksliai nustatyti vieno ar kito drabužio ar jo modelio atsiradimo pradžią, lygiai kaip sunku pasakyti, kada jie išnyko. Tai priklausė nuo kelių faktorių: mados krypčių, turstinės padėties, papročių laikymosi, individualių žmogaus savybių (pvz., noro ir sugebėjimo puoštis, taupumo ir pan.). Valstiečių turtinė padėtis nedaug lėmė šventadienių drabužių medžiagas ir modelius. Ir turtingieji, ir vargingai gyvenantieji vilkėjo tokio pat kirpimo ir panašių medžiagų drabužius. Tik turtingosios valstietės turėjo daugiau drabužių, jos galėjo nusipirkti daugiau fabrikinių audinių.

XIX a. žemaičių moterų šventadieninį vasarinį kostiumą, kaip ir visoje Lietuvoje, sudarė marškiniai, sijonas, liemenė, prijuostė, galvos danga ir apavas [1].

Kurmaičių moterys taip rengdavosi. Nuotr. iš asmeninio R. Tamošausko albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Vyrai eidami į laukų darbus dainuodavo, rengdavosi savo austais drabužiais. Apatiniai drabužiai buvo iš lino, o viršutiniai – iš vilnos, miegui – čiužiniai iš šiaudų ar šieno. Patalynė buvo iš natūralaus pluošto, keičiama per šventes. Žmonės maudydavosi vanose. Skalbinui virindavo pelenus, skalauti nešdavo su kultuve prie prūdo, žiemą tekdavo prasikirsti eketę ir tada skalauti (K. Putvinienės pasakojimas).

Vyrų apranga. Nuotr. iš asmeninio R. Tamošausko albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

2.3. Maistas

Nuo senų laikų pagrindiniai lietuvių verslai buvo žemdirbystė ir gyvulininkystė. Jie ir buvo pagrindinis maisto produktų šaltinis. Svarbiausi buvo grūdai, visų pirma rugiai, iš kurių kepama duona, gaminami kai kurie valgiai. Miltai, kruopos buvo išgaunami iš miežių, kviečių, avižų. Iš ankštinių daugiausia vartota žirnių ir pupų. XVII a. pabaigoje į Lietuvą įvežtos bulvės XIX a. labai paplito – tapo vienu iš svarbiausių žemės ūkio augalų ir maisto produktų.

Iš mėsos produktų lietuviai daugiausia valgė kiaulienos. Kaip prieskonius vartojo svogūnus, česnakus, pipirus, lauro lapus. Aviena buvo sezoninis produktas, valgomas daugiausiai rudenį. Svarbus kaimiečių maistas buvo karvių pienas ir jo produktai. Pieną rauginavo, iš jo darydavo sūrį, grietinę, sviestą, varškę.

Iš daržovių daugiausia lietuviai valgydavo kopūstus, burokėlius. Augino prieskonines daržoves: svogūnus, krapus, kmynus, česnakus.

Nors Lietuva ir nedidelė, bet atskirų etnografinių sričių gyventojų mityba nevienoda, valgiai gaminami skirtingi. Pavyzdžiui, žemaičiai mėgsta košes, kasting, šiupinį, rytų aukštaičiai – blynus, ragaišį, varškę, dzūkai – grikių, grybų, bulvių valgius, suvalkiečiai – rūkytos mėsos produktus, didžkukulius, bulvines dešras (vėdarus), pajūrio gyventojai – žuvų patiekalus.

Lietuvoje per dieną buvo valgoma tris kartus: pusryčiai, pietūs ir vakarienė. Vasarą duodavo ir pavakarius, o sunkių darbų metu žmonės užkąsdavo per pusiaurytį ir priešpietį. Beveik visoje Lietuvoje stipriausi būdavo pusryčiai, pietums pašildydavo nuo jų likusius valgius, kartais papildydami šviežiu patiekalu. Vakarienei visoje Lietuvoje valgyti lengvi patiekalai.

Dabar lietuviai valgo 3-5 kartus per dieną. Jei yra galimybė, stipresni būna pietūs, jei ne – vakarienė. Pusryčiams paruošiamos salotos arba sumuštinis su kava ar arbata. Tik reta šeimininkė prieš darbą spėja paruošti šilto maisto [4].

Senieji Kurmaičių gyventojai pasakoja, kad pusryčiams būdavo patiekiamos košės: pvz., „pusmarškonė“: nuskustas bulves supjaustydavo, išvirdavo vandenyje, nusunkdavo vandenį į švarų indą, su grūstuvu sugrūsdavo bulves, užpildavo tą vandenį ir į sugrūstą košę įberdavo ruginius miltus (šumalinius, stambiai maltus). Darydavo mirkalą iš lašinukų, miltų ir pieno. Užsigerdavo rugūsiu pienu.

K. Putvinienė pasakoja, kokie buvo pietūs beveik kiekvienoje šeimoje: „Buvo verdamos įvairios sriubos – bulvinė, burokinė, kopūstinė. Užtrinę dėdavo į sriubas. Užtriną – papilvės, vidiniai taukai, kuriuos sutrindavo su prieskoniais, druska, (labai daug druskos) – susukdavo į švarų skrandį, suvyniodavo su šniūreliais ir pakabindavo. Jis išūrėdavo. Visada virdavo su bulvienėmis: kruopos, bulvės ir tas užtrinas. Atpjaudavo gabaliuką, jį išttrindavo ir suleisdavo į bulvienę“.

Apie tą patį užtrino receptą A. Žilinskienė pasakojo kitaip: „Gera išttrindavo druska, jį suvyniodavo į marškonio drobulę ir padėdavo į kamara ant lentynos, užtrinas pagelsdavo“.

Anot A. Žilinskienės, jų šeima virdavo skrandinę: kruopos, smulkiai supjaustytas skrandis (prieš tai švariai išplautas, ištvilkytas) smulkiai pjaustytos bulvės.

Vakarienei beveik visada būdavo balta sriuba, arba, vadinama, pietinė (sriuba likusi nuo pietų). Tam darydavo iš miltų *kleckus*, kuriuos balindavo pienu, todėl sriuba vadinosi *kleckynė*.

K. Putvinienė pasakojo, kaip buvo kepami blynai: „Įkaitindavo keptuvę ir lašinio gabaliuku apsukdavo jos dugną ir dėdavo tešlą. Blynus kepdavo miltinius ir bulvinius. Darydavo mirkalą: iš lašinukų, miltų ir pieno arba vandens. Kartais mama, kai turėdavo kiaušinių, išplakdavo ir įleisdavo į mirkalą“.

Virdavo kavą: padegindavo ažuolo vaisius arba miežius, jei turėjo pieno, gerdavo užbalintą arba juodą. Arbata kmynų, šalmietrų (mėtų) – juos augindavo patys žmonės.

Kiaušinius ir grietinę veždavo į turgų. Maisto produktai buvo labai pigūs, o visa kita buvo labai brangu. Kaimo žmogui reikėjo žibalo, druskos, padargų.

Žiemos atsargos. Žmonės priraudavo burokėlių su koteliais į bačkas. Spausdavo aliejų iš sėmenų, kuriuo „uždarydavo“ sriubas. Kopūstus suraudavo į bačkas. Per gavėnią sutaupydavo sviesto, o kai prasidėdavo darbai, jį sunaudodavo.

Grybus sūdydavo, stengdavosi pjaustyti kuo stambiau, eilelę dėdavo grybų, eilelę druskos. Slėgdavo su lentele prispaudžiant akmeniu. Prieš valgant mirkydavo arba nuvirindavo. Džiovindavo grybus ir juos dėdavo į bulvinę. Virtuvėse buvo pečius, o ant viršaus *koklys*, tame *koklyje* džiovindavo grybus.

Mėlynės ir bruknės buvo pačios pigiausios, jas veždavo parduoti. Baigiantis turgui, kaimiečiai parduodavo pusvelčiui. Pigios buvo todėl, kad verdant nereikėjo cukraus. Uogas virdavo ir dėdavo į molines puodynes. K. Putvinienė prisimena: „Mama iš vaistinės pirkdavo kažkokius miltelius, juos užberdavo ir uogos nerūgdavo ir nepelydavo“.

Kretingos rajone, Padvarių kaime, buvo vienuolyno laukai, kuriuose buvo auginami cukriniai runkeliai. Vienuolės eidavo juos rauti, o ko neišraudavo – palikdavo, tada kaimo moterys eidavo ir raudavo tuos likusius runkelius. Parsinešusios virdavo sirupą. Nuplaudavo burokus, nulupdavo, sutarkuodavo, išsunkdavo ir virindavo tol, kol sutirštėdavo. Vaikai kabindavo su šaukštu uogienę ir užsipylę tuo sirupu valgydavo.

Duoną kepdavo po kelis kepalus, kuriuos valgydavo visą savaitę. Iš likusios tešlos darydavo nedidelį kepaliuką (apvalų), į vidų dėdavo uogų arba lašinukų, tas kepaliukas vadinosi „varnelė“.

3. LIAUDIES MEDICINA

Liaudies medicina (angl. *traditional medicine*) – medicinos žinių sistemos, kurios per ilgą laikotarpį buvo sukauptos visų visuomenių viduje ir perduodamos iš kartos į kartą. Pradėtos kaupti jau pirmykštėje visuomenėje. Liaudies medicina susidėlioja stebint ir nagrinėjant žmogaus reakciją į tam tikrus poveikius, kaip žolelių antpilai ar akupunktūra, kurios vystėsi šimtmečiais įvairių visuomenių viduje iki šiuolaikinės medicinos eros.

Kurmaičių kaimo gyventojos A. Žilinskienė, K. Putvinienė, A. Mickienė, D. Montrimienė, R. Zacharova papasakojo apie vaistines žoleles, ligas ir jų gydymą:

Vaistinės žolelės:

- Srėvai – (kraujažolės) visų ligų vaistažolė: nuo kraujo (gerdavo arbatą), nuo viduriavimo (gerdavo arbatą), nuo žaizdų (dėdavo sutrintus žiedelius į marškonę drobulę ir dėdavo ant žaizdos).
- Bukvicai – nuo plaučių uždegimo.
- Šalpusnio žiedai, lapeliai – nuo karščiavimo.
- Jeronimas – nuo plaučių uždegimo.
- „Uoželis“ – nuo visų ligų (prie žaizdos, nuo kosulio sutaisytas su medum).

Ligų gydymas:

- Jei vaikas serga plaučių uždegimu, duodavo šlapimo (pasakojo A. Žilinskienė).
- Nuo plaučių uždegimo: pridėdavo bukvicų, mažo vaiko šlapimo (turi būti priešingos lyties), liepžiedžių ir verda arbatą (pasakojo A. Mickienė).
- Jei į akį įaugo miežis, reikia pagauti musę ir jos užpakalį badyti į miežio vietą (pasakojo A. Žilinskienė).
- Jei skauda dantį reikia atsipjauti lašinukų ir sukąsti tarp dantų.
- Jei ant žmogaus rankų arba karvės tešmens yra karpų, reikia nesistebėti, o spjauti ir keiktis. Karpos išnyks (pasakojo R. Zacharova).
- Jei turi kur dedervinę, reikia gydyti rasa nuo langų (pasakojo K. Putvinienė).
- Prie pūliuojančios vietos dėdavo trauklapį, aprišdami marškonio skiautele (pasakojo K. Putvinienė).
- Ant skaudulio dėdavo pakaitintą svogūną (pasakojo A. Žilinskienė).
- Susišaldžius gerdavo liepos žiedų ir ramunėlių žolynės, guldavo ir šiltai apsiklojus išprakaituodavo (pasakojo K. Putvinienė).
- Nuo pilvo skaudėjimo – kartieji pipirai, arba naminė degtinė įdėjus šaukštelį karčiųjų pipirų (pasakojo K. Putvinienė).

- Vaikui, kai skaudėdavo ausytės, lašindavo mamos pieno (pasakojo A. Žilinskienė).
- Esant gresiančiam nėštumui, degindavo marškonio skiautelę, apipildavo verdančiu pienu ir duodavo gerti ligonei (pasakojo A. Žilinskienė).
- Dedervinę gydydavo taip: su varine spilgele apvesti aplink ligos židinį, ji daugiau neplinta (pasakojo K. Putvinienė).
- Pjūtis (apendicitas). Jei užeidavo skausmai, sakydavo, kad užpjovė pjūtis. Girdydavo visokiomis žolelėmis: medetkomis ir pan. (pasakojo A. Mickienė).
- Labai daug vaikų mirdavo „nuo kirminų“, sakydavo nusmaugė kirminai. Kiekvienuose namuose būdavo „terpetino“ tepalo (prisimenu labai nemalonaus kvapo), tepdavo po nosim, arba „širdies duobelę“ (pasakojo A. Mickienė).
- A. Mickienės pasakojimu: „Pradėjo vieną dieną smaugti dukrą Virginą, kuriai buvo kokie 5-6 metai, gerai, kad arti buvo mama (Navickienė). Ji greitai liepė iš gyvos vištos ištraukti kelias plunksnas, jas uždegus, tuos dūmus kišti prie nosies“. Tas kvapas ir nuslopino tą kirminų smaugimą.

Moterys pasakoja, kaip buvo gydomi ne tik žmonės, bet ir gyvuliai:

- Kai paršeliai neėsdavo, duodavo sukapotą gyvatę (pasakojo A. Žilinskienė).
- Jei karvei sutindavo tešmuo, trindavo su žmonių šlapimu, po kelių trynimų praeidavo (pasakojo A. Žilinskienė).
- Nuo kosulio, nuo vėžio, nuo visų ligų reikėdavo pagauti rupūžę, įdėti į stiklainį ir apipilti stipria degtine. Laikyti, kol ji pabals. Gerti po arbatinį šaukštelį (pasakojo A. Žilinskienė).
- Susirgus kiaulei raudonlige, gydydavo rūgysiu pienu, kelis kartus pagirdydavo ir kiaulė pasveikdavo (pasakojo A. Žilinskienė).

4. ŠEIMOS PAPROČIAI

4.1 Žaidimai

Čiuožimas ant ledo – iš vielos pasidarydavo pačiūžas, prisikaldavo prie klumpių ir eidavo prie tvenkinio čiuožinėti.

„Klesas“ – vienoj pusėj penki langeliai – dangus, kitoj pusėj penki langeliai – pekla. Mesdavo akmenuką ir kuriame langelyje įkrenta akmenukas, reikia peršokti.

„Možnas“ – nusipjauzdavo apvalų rąstą (apie 10 cm pločio), vadinamą tekiniu, pasidalindavo į dvi grupes, kurios išsilauždavo „kozinius“ pagalius, kelyje sustodavo abi grupės viena prieš kitą ir ridendavo rąstą kelio viduriu. Priešingos grupės vaikai turėjo sulaikyti tekinį su „kozinais“ ir ridenti į priešingą pusę. Jei tekinio nesulaikydavo ir jis nuriedėdavo toliau, tada visa grupė turėjo trauktis iki tos vietos, kur nuriedėjo tekinis (pasakojo S. Montrimas).

„Kiaulė“ – nusipiešdavo apskritimą (rinkį), jį padalindavo į keturias dalis, užrašydavo kiekvienoje dalyje kokios nors valstybės pavadinimą. Vaikai sustoję apie 5 m nuo apskritimo laukdavo, kada vienas vaikas su „koziniu“ įbes į apskritimo vidurį ir ištars: „Skelbiu karą valstybei (vienai ar kitai)“. Kurion valstybės pusėn nukrisdavo „kozinis“, tas vaikas, kuris buvo pasirinkęs tą valstybės pavadinimą, turėjo spėti pagriebti „kozinį“. Jei nespėdavo pagriebti, turėdavo stoti į apskritimo vidurį.

„Ožka“ – pagalys, šakalys, „kozėnis“. Pastato trišakį pagalį su trimis kojomis, vienas vaikas gano tą „ožką“, o kita grupė vaikų su šakele daužo aplinkui ir vis taiko į „ožką“, nuvirtusi taiko su šakele į trikojį „ožį“.

„Kiaulė“ – iškasa duobelę ir paleidžia „Pilinėlį“ (kamuoliukas), būrelis vaikų stengiasi, kad kamuoliukas nepatektų į duobelę, kad neįkristų įkiša „kozinį“ (pasakojo J. Astrauskienė).

„Viejenis“ – išmeta pagaliuką į viršų ir vaikai turi atmušti (pasakojo J. Arlauskienė).

4.2. Vestuvės

Pakviesti į vestuves svečiai dovanų nesinešdavo, tik maisto. Ką atsinešdavo, pasidėdavo šalia savęs, kad visi matytų, ką atsinešė. Pyragas, kepta žąsis, dešra – pagrindiniai patiekalai (atsineštiniai). Kitą maistą: girą, pyragus, troškintus kopūstus, virtas bulves, šaltieną ruošdavo jaunosios namuose. Juose kepdavo „bapką“ (aukštas pyragas, papuoštas baltu glajumi su „stikliniais“ saldainiukais). Vestuvės vykdavo po kelias dienas, likusį maistą išsinešdavo namo susidėję į ryšelius (skareles).

Iki 1953 m. dovanų nieks nedovanodavo (bent kaimuose), tik apie 1955 m., kai tekėjo Montrimaitė, jai dovanų iš miesto atvežė laikrodį. Nuotaka rengdavosi įvairiai: ir balta suknele, ir šviesių spalvų suknelėmis, priklausė nuo šeimos turtingumo. Nuometas (veliumas) buvo būtinas ir visoms privalomas. Grodavo kaimo muzikantai, dažniausiai su armonika ir su būgnu.

S. ir D. Montrimų vestuvėse didelis pulkas palydos buvo pasipuošę tautiniais rūbais, tik jaunieji buvo pasipuošę balta suknele ir kostiumu.

S. ir D. Montrimų vestuvės. Nuotr. iš asmeninio Montrimų albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

V. ir K. Tamošauskų vestuvės. Nuotr. iš asmeninio R. Tamošausko albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

E. ir K. Markų vestuvės. Nuotr. iš asmeninio S. Montrimo albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Vestuvių svita. Nuotr. iš asmeninio G. Jakumo albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

4.3. Krikštynos

Moterys gimdydavo namie ir vaikus tuoj pat krikštydavo. Kūmas susodindavo į vežimą ir veždavo į bažnyčią. Labai daug vaikų mirdavo, todėl buvo skubama kuo greičiau pakrikštyti naujagimį. Anot K. Putvinienės, kai ateidavo rytais į bažnyčią, Kretingos koplyčioje matydavo po vieną du grabelius. Laidodavo tik po mišių. Stipresnieji išgyvendavo, o kiti mirdavo, žmonės sakydavo: „Kaip dievas duos, taip ir bus“. Pagimdžiusios moterys po keleto valandų jau eidavo dirbuotis. Naujagimiui padengdavo gūnią, uždengdavo langus, kad nepultų musės, ir palikdavo vaiką vieną. Būdavo, kad vaiką rasdavo nusiverkusį, o kitą kartą sušalusį ar sušilusį. Krikšto mama negalėjo būti nėščia. Vaikus priimdavo pribuvėjos (kaimo moterys). Jei gimdymo metu iškildavo nesklandumų, dėdavo kompresus. Mirtingumas buvo didelis, sakydavo „mirė prie mažo“. Vaikų čiulptukai buvo daromi iš pamirkytos piene „baronkos“ (riestainio), ją suvyniodavo į marškonio drobulę ir duodavo čiulpti.

Krikštijamas vaikas. Nuotr. iš asmeninio D. ir S. Montrimų albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Krikštijami vaikai. Nuotr. iš asmeninių R. Tamošausko ir G. Jakumo albumų, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Krikštijamas vaikas. Nuotr. iš asmeninio S. ir D. Montrimų albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

4.4. Laidotuvės

Jei kaukdavo šunys, žmonės sakydavo, kad greitai kas nors mirs. Mirusysis buvo šarvojamas tame pačiame kambaryje, kuris buvo puošiamas karklais, fikusais, karpytlapiais, pelargonijomis, jei pražysdavo, „kiečiais“ (chrizantemos) ir kitomis gyvomis gėlėmis. Tame pačiame kambaryje giedodavo kalnus. K. Putvinienė, (gimusi mieste) pasakojo, kad maistą atsinešdavo patys žmonės: dešros, sūrio, sviesto. Valgio prinešdavo tiek, kad namiškiai jį valgydavo visą savaitę. Pagrabui virdavo visą kumpį, jį supjaustydavo dideliais gabalais ir valgydavo su bulvėmis, pašutindavo kopūstų, iškepavo pyrago, padėdavo sviesto ir baltos kavos.

Ankščiau, kai dar eidavo A. Mickienės bočius A. Navickas į laidotuves (budynes), reikėdavo atsinešti net savo peilį, nes visada buvo patiekiamos neluotos bulvės ir kastinys. A. Mickienė pasakojo, kad maisto kurmaitiškiai nesinešdavo, jie daugiau nei penkias valandas giedodavo Kalvarijos kalnus. Tėvas A. Navickas nuo aštuonių metų A. Mickienę pradėjo vestis giedoti. Reikėjo melsti maldą. Kalvarijos kalnuose 20 stočių, tarp kurių kalbami poteriai. 18 malda – ilgoji, kurią meldavo kuris nors iš artimųjų.

A. Mickienė pasakojo: „Nebuvo nė mados, kad budynės metu prie numirėlio užgesinti žvakes, o antrąją naktį patys artimieji nebudėtų“. Žmonių į laidotuves niekas nekviesdavo, kas žinojo, tas ir ėjo.

A. Mickienės „baba“ Monika Padruoštienė meldavosi senoviška malda: „Tėve mūsų, bukvuolė tavo (dabar sakoma „Tėve mūsų, teesie tavo valia“), „iščiaus vaisius Jėzus (dabar sakoma „ir pagirtas tavo sūnus Jėzus“).

Laidoti mirusįjį veždavo arkliais, pakinkytai ratuose. Jei mirusysis turtingesnis, tai jį palydėdavo su keturkinkiu arklių vežimu, jei ne toks turtingas – vienkinkiu vežimu. Vežimą iš keturių kampų apkaišydavo beržais arba eglėmis. Nešantiems karstą užjuosdavo juostas, rankšluosčius, kuriuos paskui padovanodavo (A. Žilinskienė, kilusi iš Kretingos r., Barzdžių–Medsėdžių kaimo).

Laidojimo procesas su keturkinkiu arklių vežimu. Nuotr. iš asmeninio A. Žilinskienės albumo. Autorius nežinomas, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Laidojimo procesas su dviejų arklių vežimu. Nuotr. iš asmeninio A. Žilinskienės albumo. Autorius nežinomas, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Prie bažnyčios fotografuota nuotrauka per laidotuves. Nuotr. iš asmeninio R. Tamošausko albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Laidotuvių procesija prie bažnyčios. Nuotr. iš asmeninio S. Montrimo albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Atsisveikinimas su mirusiuoju. Nuotr. iš asmeninio G. Jakumo albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008m.

Pašarvoti žmonės buvo puošiami naminėmis gėlėmis. Nuotr. iš asmeninio G. Jakumo albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

5. KALENDORINĖS ŠVENTĖS

Tauta gyva praeitimi, istorija. Todėl nenuostabu, kad prasidėjus tautiniam atgimimui, žmonės pajuto poreikį turėti ne tik minimalių politinių žinių, bet ir informacijos, kuri leistų bent iš dalies atsakyti į klausimą: „Iš kur mes atėjome?“ Istorikai, remdamiesi faktais, į daug ką atsakė vienareikšmiškai. O ką gali apie seniausius laikus pasakyti mitologija, etnografija? Kai trūksta ne tik faktų, bet ir gilesnių tyrinėjimų, paskaitose, straipsniuose neretai ima vyrauti romantinis požiūris į senuosius lietuvių papročius ir apeigas.

5.1 Kūčios, Kalėdos, Nauji metai

Kai į namus įeidavo svertimas žmogus ar kaimynas, visada nusiimdavo kepurę. Prie durų būdavo prikalta „lakunka“ (indas su šventu vandeniu), žmogus pamerkęs ranką į šventą vandenį persižegnodavo. Pasak Stanislovo Montrimo, kiekvienoje troboje būdavo kryžius, pro kurį nebuvo galima praeiti nenukėlus kepurės.

Kūčios būdavo švenčiamos šeimose. Nebūtinai ruošdavo dvylika patiekalų, svarbu, kad sutvarkyti namai, šeimyna nuprausta, paklota švari patalynė. Eglę puošdavo saldainiais, saldinių popieriukais, laukiniais obuoliukais, žaisliukus darydavo patys.

Šiandien Kūčias žmonės švenčia kitaip – su dvylika patiekalų ir išpuoštais namais. Po papuošta eglė deda dovanas. Anksčiau to nebuvo.

*Eglė puošta popieriukais.
Nuotr. Iš asmeninio S. Montrimo albumo,
perfotografavo R. Žilinskienė 2008 m.*

*Dabartiniais laikais puošiama eglė.
Nuotr. R. Žilinskienės 2008 m.*

Šiandien Šv. Kūčių vakarą kaimo sodybos sužiba įvairiaspalvėmis lemputėmis. Žmonės puošia ne tik namų vidų, bet ir išorę – lauko augalus, namus, pastoges.

Kurmaičių kaime Kalėdoms pasipuošusios sodybos. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Seniau Kalėdų rytas buvo pagrindinis šventės akcentas. Po mišių šeima sėsdavo pavalgyti. Pagrindiniai patiekalai – keptas pyragas, šaltiena, nes dažniausiai prieš Kalėdas buvo pjaunama kiaulė.

Nauji metai reikšdavo naujų metų pradžią. Tradiciškai atvirutėmis ar laiškais buvo sveikinami draugai, tolimesni giminės.

Atvirlaiškis gautas Naujų metų proga. Nuotr. iš asmeninio S. Montrimo albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

5.2. Užgavėnės

Istorijos apie Kurmaičių „žydus“ tebesklando iki šiol [6]

Iš senos nuotraukos žvelgiantys kaukėti vyrai ne vienerius metus per Užgavėnės linksmينو Kurmaičių kaimą ir jo kaimynus. Nors linksmieji persirengėliai jau yra iškeliavę Anapilin, jų kaukes galima atrasti Šiaulių muziejuje, o senas, su nuotrauka susijusias, istorijas mena kretingiškis Vincas Smulkys.

„Trečias iš kairės, su įspūdinga karine uniforma – Juozas Strakšys. Antras nuo jo – mano tėvas Vincentas Smulkys. Priekyje sėdi muzikantas Jonas Vaškys su armonika, o šalia jo – Steponas Tiškus. Viduryje pasodintos Morės veidą išdrožinėjo mano tėvas. Šita Užgavėnių kompanija buvo taip išgarsėjusi, kad jų fotografuoti buvo atvykę net iš Šiaulių,“ – tėvo pasakojimus prisimena V. Smulkys.

Apie 1938-1939 m. padaryta nuotrauka buvo paskutinė.

Kaip pasakoja V. Smulkys, tais metais buvo „paskutinis tėvo ratas“. Kiek pamena tuo metu ketverių sulaukęs kretingiškis, netrukus po to kaukės ir visi aprėdai iškeliavo į Šiaulių muziejų, o tėvas persirengėliu daugiau nebėjo. Tačiau kolėjo, dešimties žmonių kompanija buvo išgarsėjusi visuose aplinkiniuose kaimuose, ne tik Kurmaičiuose.

Tikrąsias „žydų“ komandas dažniausiai sudarydavo 10-12 žmonių. Jie Užgavėnėms būdavo kaip reikiant pasirengę: patys iš liepos medžio darydavosi kaukes, jas puošdavo, ieškodavo įmantrių drabužių, būtinai išvirkščiai išsiversdavo kailinius. Programos specialiai nerengdavo: buvo ir taip linksmi, šmaikštūs, žinodavo visokių dainų, grodavo muzikantai. Kad į kaimą pareina „žydai“, girdėdavosi jau iš tolo – armoniką traukydavo ne tik muzikantas, bet visa svita skambėdavo varpeliais, pasakojo V. Smulkys.

Persirengėliai į savo Užgavėnių kelionę iškeliavdavo jau ankstyvą rytą. Morės palydoje vienas būtinai jodavo raitas, eidavo kareiviai, žydai, čigonai, garsiai apie kompaniją pranešdavo muzikantai. Iš

Kretingiškis Vincas Smulkys, sekdamas savo tėvo pėdomis, taip pat kartais gamina kaukes. Kai kurios iš jų yra iškeliavusios į jo atžalų namus, o šią dirbinti pradėjo visai neseniai. Nuotr. R. Nagienės

Prieškariu Šiaulių fotografai užfiksavo, kaip kurmaitiškiai švenčia Užgavėnės. Iš liepos medžio pagamintos įmantrios kaukės bei rūbai iškeliavo į Šiaulių muziejų – kaip paveldo eksponatai. Nuotr. iš asmeninio archyvo

tėvo pasakojimų V. Smulkys pamena, kad bent jau kurmaitiškių svitoje moterų persirengėlių nebūdavo. „Gal vyriškoje kompanijoje moteriškėms nebūtų buvę smagu. Be to, būdavo šalta, reikdavo visą dieną vaikščioti, linksminti žmones, vyrai avėdavo vyžas, kad būtų lengviau eiti sniegu“, – kalbėjo V. Smulkys.

Kurmaičių persirengėliai netingėdavo nukeliauti į Tūbausius, Dimitravą, Senkus, kitus kaimus, kurių žemėlapiuose jau nelikę.

„Žydai“ stengdavosi aplankyti kuo daugiau turtingųjų namų. Todėl niekuomet nepamiršdavo Senkų kaimo: ten gyveno ne viena bajorų šeima – Narkai, Griniai. Per vienas Užgavėnės persirengėliai surinkdavo apie šimtą tuometinių litų – solidžią sumą, kurią visi sąžiningai pasidalindavo. Kasininko pareigas paprastai eidavo J. Strakšys. V. Smulkys pasakojo, kad šis žmogus buvo labai gabus. „Turėjo tokią talentą, kaip Kristina Kazlauskaitė – baisiai juokingai vaidindavo“, – juokavo V. Smulkys.

„Tuo metu, kai tėvas su draugais eidavo persirengėliais, buvau dar labai mažas – trejų ar ketverių. Tad vos pasibeldus „žydams“, slėpdavausi kur nors po lova – tokie man jie atrodė baisūs. O persirengėliai stengdavosi neaplenkti nė vienos trobos: prinešdavo aslą sniego, prašydavo pinigų arba vaišių. Kas išgalėdavo, linksmintojams duodavo pinigų, kas jų neturėdavo, vaišindavo miltiniais, mieliniais, bulviniais blynais, įpildavo išgerti. Persirengėliai į kaukių nosis įtvirtindavo vinį arba adatą, kad kai bučiuos vaišingoms šeiminkėms ranką, į šias galėtų bakstelėti. Persirengėliai apeidavo dešimtis trobų – kaimo žmonės retai kada užsirakindavo ir neįsileisdavo“, – pasakojo V. Smulkys.

Vakare, jau sutemus, visa kompanija, kaip pasakodavo tėvas, suvirsdavo į didžiausią kaimo trobą – ten prasidėdavo šokiai ir linksmybės. Į jas susirikdavo kaimo merginos, jaunimas. Linksmybės trukdavo iki vidurnakčio, o po to, visi gerai išsidūkę, išsiskirstydavo po namus.

Dūkti sutrukdė karas, tačiau garsas apie Kurmaičių persirengėlius dar ilgai netilo.

„Tų įspūdingų kaukių užsimanė net muziejininkai. Kaukių savininkai, tarp jų ir mano tėvas, už jas gavo pinigų. Turbūt tos kaukės ir tebėra muziejuje“, – kalbėjo V. Smulkys [6].

Užgavėnės yra švenčiamos ir šiandien kaime, bet jau ne taip išpūdingai, kaip ankščiau.

Kurmaičių pradinėje mokykloje švenčiamos Užgavėnės. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Užgavėnių šventė Kurmaičiuose. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

5.3. Velykos

Velykų proga taip pat buvo siunčiami atvirukai giminėms, draugams.

Atvirutė, gauta šv. Velykų proga 1959 m. Nuotr. iš asmeninio S. Montrimo albumo, perfotografavo R. Žilinskienė, 2008 m.

Žemaitijoje pagrindinis verbos akcentas – kadagys, kurio šakelių buvo nusiskinama miške. Dabar jau į verbas dedama dirbtinų gėlių, dekoratyvinių šakelių, žilvičio (kačiukų).

Tradicinė Verba. Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Buvo tikima, kad jei verbų sekmadienį pašventintą šakelę įkiši stogan, tai namai nedegs. Senosios verbos sudeginamos ir išbarstomos.

A. Mickienės pasakojimu, prieš Velykas vaikai eidavo į Kretingą parnešti ugnies. „Prie medžių augdavo kempinės, kurias papunis pastorodavo iš anksto. Tą kempinę uždegę bėgdavome vis pasukdami, kad rusentų ir galėtume parnešti namo“, – pasakojo A. Mickienė.

Orų spėjimai per Velykas:

- Jei Velykos žalios, tai Kalėdos riebios (geri metai).
- Jei per Kalėdas yra sniego, per Velykas bus purvo.
- Kalėdos šiltos – Velykos šaltos, Kalėdos juodos – Velykos baltos. Jei per Velykas šąla, šals ir gegužį.
- Kokia Velykų pirma diena, toks ir pavasaris.

Kelias savaites prieš Velykas vaikai pamerkdavo beržo šakeles, kad galėtų eiti „velykauti“. Antrą Velykų rytą visi stengdavosi kuo anksčiau atsikelti, kad galėtų pirmieji „apvelykauti“. Vaikams buvo duodamas kuo gražesnis margutis, vyrams – šlakelis degtinės, o moterys sėsdavo prie velykinio stalo ir užkandžiaudavo šeiminių skanėstais. 2008 m. Velykos Kurmaičiuose buvo negausios „velykautojų“ – vienas, kitas vaikas. Suaugusiųjų nelankė nė vienas. Velykautojams dabar duodami margučiai, vaisiai, pinigėliai.

Per Velykas „velykaujant“ buvo sakomi tokie žodžiai:

Sveiki sulaukę šventų Velykų,
Pakajaus, derliaus, metų gerų, pyragų baltų,
Kiaušinių margų, vaikų mažų.

Velykas, velykas, rauduoni kiaušėne
Velykas, velykas rauduoni kiaušėne.

Pavasario šventėm kiaušinius dažė, margino beveik visos senojo pasaulio, viduramžių tautos. Tikėjo kiaušinių magiška galia ir laikė juos gyvybės, gėrio, derlingumo simboliu. Paplitus krikščionybei šis gražus paprotys neišnyko, ilgą laiką gyvavo įgijęs naują prasmę ir buvo siejamas su Kristaus prisikėlimo švente –

Velykomis. Šiuo metu kiaušinus marginame ne tik mes, margina daugelis slavų tautų – rusai, lenkai, ukrainiečiai, baltarusiai.

Velykiniai margučiai – gamtos pabudimo, derlingumo simbolis. Margučiai buvo dovanojami, aukojami ir naudojami sėjos, ganiavos pradžios apeigose bei šventėse. Mūsų senoliai velykinius margučius dažė tik augaliniais dažais. Tradicinės spalvos – raudona, juodai ruda, seniau turėjusios simbolinę bei maginę paskirtį. Vėliau, jau XIX a. pab. – XX a. pr., augalinius dažus išstūmė aniliniai dažai. Jie reikalavo mažiau triūso, buvo ryškesni. Pats vėlyviausias ir niekaip su liaudies tradicijomis nesusijęs margučių puošimo būdas – marginimas ryškiaspalviais lakais ar, dar blogiau, – flomasteriais [7].

Kiaušinius dažydavo šeštadienį po pietų. Juos dėdavo į svogūnų lukštų nuovirą ir virdavo.

Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Skudurėliais aprišti kiaušiniai verdami dažuose, į skudurėlius dedamos įvairios sėklos (sėmenys, ryžiai), įvairūs žiedeliai (žibučių, kadagio šakelės).

Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

I karštą vašką mirkant smeigtuką su galvele išbraižomi įvairūs raštai, tada kiaušiniai dedami į karštus dažus ir verdami.

Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Kiaušiniai nudažomi įvairiomis spalvomis ir peiliuku arba koku aštriu daiktu išskutinėjami įvairūs raštai.

Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

Kiaušiniai paimami nedažyti, jie aptaškomi įvairiomis spalvomis. Marginami laku. Tokie kiaušiniai yra puošnūs ir visų mėgiami.

Nuotr. R. Žilinskienės, 2008 m.

APIBENDRINIMAS

Projekto „Kurmaičių praeitis senųjų kaimo gyventojų pasakojimuose“ metu surinktos ir susistemintos medžiagos dėka buvo parengtas kraštotyros darbas. Medžiaga rinkta iš senųjų Kurmaičių kaimo gyventojų, kurie dalijosi savo prisiminimais, pasakojo apie senuosius papročius, parodė savo rankomis padarytus darbus.

Projekto dalyviai dalijosi žiniomis apie senuosius amatus ir buitį, liaudies mediciną, šeimos papročius ir kalendorines šventes. Kiekvienas projekto etapas aprašytas ir pateiktas vizualiai.

Igyvendinus pirmąjį projektą „Kurmaičių istorija – ateičiai“ buvo surinkta daug informacijos, todėl nuspręsta rašyti tęstinį projektą „Kurmaičių praeitis senųjų kaimo gyventojų pasakojimuose“. Šis projektas taip pat susilaukė didelio susidomėjimo. Surinkta medžiaga bus saugoma kaimo bibliotekoje ir internetinėje erdvėje. Surinkta medžiaga bus prieinamas kiekvienam gyventojui, ja galės naudotis ir jaunas, ir senas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Žemaičių tautiniai rūbai [Interaktyvus]. Iš Mokslo.lt: žinios moksleiviams ir studentams [žiūrėta 2008 m. lapkričio 15 d.]. [b.v.]: [b.l.], [b.m.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mokslai.lt/referatai/rasinys/27734.html>>.
2. Iš lietuvių kultūros istorijos. Vilnius: Mokslas, 1985, [29] p.(nėra ISBN)
3. Kaimų istorijos. Vilnius, 1995,[5-7], [183] ,[179] p. ISBN -9986-9014-1-3.
4. Lietuva. Šeimos enciklopedija. Kaunas: Šviesa, 2005, 407 [376] p. ISBN- 430-04007-X.
5. Morkūnaitė Z. 500 siuvinėjimas. Kaunas, 1994, 257 [8,9,10] p. ISBN-9986-15-000-0.
6. Jomantaitė, Diana. Istorijos apie Kurmaičių „žydus“ tebesklando iki šiol. Pajūrio naujienos, 2009, vas. 24, p.
7. Velykų rytą lelija pražydo. Vilnius: Liaudies kultūros centras, 2006, 791[386], [393] p. ISBN-9986-529-60-3.